
Staré tisky Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí nyní nově v Národní knihovně České republiky

Early Printed Books of the Regional Museum for Vysoké nad Jizerou and its Surroundings Now in the National Library of the Czech Republic

Mgr. David Mach / Oddělení rukopisů a starých tisků, Národní knihovna České republiky
(National Library of the Czech Republic), Mariánské náměstí 190/5, 110 00 Praha 1

RESUMÉ: Příspěvek popisuje knižní dar, který v roce 2022 získala Národní knihovna ČR od Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. Část z tohoto darovaného celku byla předána do správy Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR a následně zkatalogizována. Článek shrnuje výsledky tohoto procesu. Má podobu obsahové, autorské a také provenienční analýzy zhruba sto deseti starých tisků. Nechybí v něm ani stručné představení historie a současnosti vysokého muzea.

KLÍČOVÁ SLOVA: staré tisky, Národní knihovna ČR, Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, historické knihovní fondy, akvizice, dary, výzkum proveniencí, regionální muzea, muzejní knihovny, sběratelé knih, Josef Nigrin (1780–1850), Čeněk Zíbrt (1864–1932)

SUMMARY: The article describes a book donation that the National Library of the Czech Republic received in 2022 from the Regional Museum for Vysoké nad Jizerou and its Surroundings. Part of this donation was transferred to the Manuscripts and Early Printed Books Department and professionally catalogued. The article summarizes the results of this cataloging work. This includes an analysis of the contents, authorship and provenance of approximately one hundred and ten early printed books. A brief introduction of the history and present condition of museum is mentioned too.

KEYWORDS: early printed books, National Library of the Czech Republic, Regional Museum for Vysoké nad Jizerou and its Surroundings, historical book collections, acquisition, donations, provenance research, regional museums, museum libraries, collectors of books, Josef Nigrin (1780–1850), Čeněk Zíbrt (1864–1932)

Úvod

Na konci roku 2022 darovalo Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí Národní knihovně ČR (dále jen NK ČR) přes dvě stě padesát knižních svazků. Z tohoto množství bylo téměř sto deset svazků starých tisků. Zbytek pak zahrnoval tisky 19. a 20. století. Z darovaného celku nebylo vytvořeno nové signaturové oddělení, místo toho byl dodatečně rozdělen mezi příslušná pracoviště NK ČR. Část, která obsahovala pouze staré tisky a na kterou se v následujícím článku detailněji zaměříme, byla převzata Oddělením rukopisů a starých tisků a uložena do jím spravovaného historického knihovního fondu.¹ Po vyjasnění majetkoprávních záležitostí byla v průběhu roku 2024 odborně zpracována. Výsledkem tohoto procesu je přes sto čtyřicet katalogizačních záznamů, jež jsou nyní přístupné v online databázi STT.² Při katalogizaci byla věnována pozornost nejen základním bibliografickým údajům, ale podrobněji byla studována i provenience, tj. původní majitelé jednotlivých tisků.

Vznik a stručná historie vysockého muzea a jeho knihovny

Dříve než přikročíme k charakteristice a hlubší analýze darovaných knih, představme si jejich předchozího institucionálního majitele. Muzeum ve Vysokém nad Jizerou patří dnes k menším městským muzeím. Bylo založeno v roce 1930. Základ jeho sbírek však byl položen už v letech 1894–1895 v souvislosti s konáním Národopisné výstavy československé. Kvůli ní byl studentstvem na Vysocku proveden sběr folklorního materiálu a uskutečněna i jeho poloamatérská výstavka. Bohužel se tento slibný trend dále nerozvinul. Po skončení pražské výstavy se ve Vysokém nad Jizerou nenašly vhodné výstavní prostory a podporovatelé muzea se nesetkali s pochopením ani ze strany městské samosprávy. Nashromážděné exponáty byly proto uloženy v bednách na půdě radnice, školy i občanské záložny a na těchto místech čekaly na své „znovuoživení“ až do roku 1930. Tehdy stál u zrodu muzea známý kulturní historik a etnograf Čeněk Zíbrt, který, ač nebyl místním rodákem a patriotem, město Vysoké nad Jizerou často navštěvoval a svou vědeckou autoritou pomohl definitivně vyřešit dlouhotrvající neutěšenou situaci kolem postupně chátrajících muzejních předmětů.³

Cílem nového muzea bylo, a dodnes vlastně stále je, získávání a prezentace hmotných památek z blízkého okolí (kromě Vysokého nad Jizerou patří do jeho spádové oblasti vesnice Horní Tříč, Roprachtice, Sklenařice, Stará Ves atd.) či z širšího území Pojizeří a podhůří Krkonoš, tzn. z historického česko-německého hornatého regionu, ležícího v blízkosti zemských hranic Čech se Slezskem a Lužicí. Muzejní sbírkové fondy mají přesto převážně český charakter a původ, protože ve městě i jeho venkovském zázemí se prosazoval český živel, jenž zde převažoval nad německým obyvatelstvem. V současnosti muzeum vystavuje předměty související např. s lyžováním, turistikou, lidovou

1 Tisky 19. století a publikace vydané po roce 1900 byly předány Odboru doplňování fondů NK ČR. Jejich rozbor není náplní tohoto článku. Budou zmíněny jen okrajově.

2 STT – Databáze prvotisků, starých tisků a map 1450–1800 [online databáze], <https://aleph.nkp.cz/>. Pro vyhledání všech záznamů je nutné zadat do políčka „Majitel (osoba, korporace)“ autoritní podobu názvu vysockého muzea.

3 Podrobnější informace o starší i novější historii muzea podává následující literatura: Doubalík, Josef. Vlastivědné městské museum pro Vysoké nad Jizerou a okolí. *Český lid*, 1930, r. 30, č. 8, s. 299–303; Hochová-Brožíková, Zdeňka. Poznámky k založení vysockého muzea. In: *Kde se bělí Krkonoše*, 1934, s. 64–70; Hladík, M. Historie Vlastivědného muzea. *Větrník*, 1980, roč. 13, č. 4, s. 3–4; Lukáš, Václav. *Vysoké nad Jizerou*, 1992, s. 67–68; Jakl, Michal L. Vysocké městské museum. In: *Putování s medvědem*, 2004, s. 111–112; BÉHALOVÁ, Štěpánka, PETRUŽELKOVÁ, Alena, VLASÁKOVÁ, Monika (eds.). *Průvodce knihovnami muzeí a galerií ČR*, ©2022, s. 123; Kučerová, Zuzana. 70 let muzea v současné budově. *Větrník*, 2025, roč. 58, č. 1–2, s. 20–23.

dřevěnou architekturou, malovaným nábytkem, betlémářstvím, postavou Krakonoše, tradicemi vysokého ochotnického divadla a slavnými osobnostmi města a regionu.⁴

Již v době účasti na Národopisné výstavě československé obsahoval soubor zapůjčený z Vysokého nad Jizerou několik knižních pokladů. Hovoří se např. o knihách pověstí, pranostik, koled a písních tradovaných v Podkrkonoší. Ve výstavní expozici údajně nechyběly ani cenné rukopisy, psané modlitební knihy a školní archiválie.⁵ Po vzniku muzea v roce 1930 se jeho součástí stala i knihovna s archivem. Nejstarší uspořádání a katalogizaci dokumentů provedla archivářka Zdena Hochová-Brožíková, kterou k této práci dočasně povolal profesor Zíbrt. Sám byl přitom nápomocen odbornými radami a konzultacemi. V průběhu dalších let shromažďovalo muzeum vedle historických knižních památek i novodobou studijní a regionální literaturu. Je velmi pravděpodobné, že tehdejší správci knihovny, resp. muzea založili a vedli nějakou inventární (přírůstkovou) evidenci a promysleli i systém stavění knih. O celkové organizaci fondu se však můžeme dnes pouze dohadovat, protože NK ČR nebyla předána téměř žádná relevantní knihovnická dokumentace.⁶ Podle nesporných provenienčních znaků vysokého muzea, jež se nacházejí přímo v darovaných tiscích, můžeme usuzovat, že jednotlivým svazkům byla přidělována knihovní signatura. Ta reflektovala formát knihy a její pořadí na polici. Formát byl vyjádřen velkým písmenem od A do F (A – velikostně nejmenší, tzn. většinou šestnáctěrky, dvanáctěrky, částečně i osmerky, F – rozměrově největší folia; v B–E pak početně převládají hlavně osmerky a kvarty). Regálové pořadí udávala arabská čísllice. Ve většině tisků je tato signatura ručně vepsána na papírový štítek přilepený na přední přídešti. Tento štítek zároveň plnil funkci grafického exlibris. Jeho ústřední motiv čerpá z pověsti o zakladateli Vysokého nad Jizerou. Jím byl uhlíř, kostelník a prorok v jedné osobě Havlas Pavlata.⁷ Kromě signatury mají tisky ještě inventární čísla doplněná na grafický štítek, titulní stránku či do středu kulatého razítka. Tato inventární čísla jsou tvořena buď kombinací majuskulního písmene S a arabské čísllice (ve stovkových či tisícových hodnotách), nebo jenom samotnou arabskou čísllicí (v desetitisícovém rozsahu). Některé

4 Současnost muzea je popsána především ve dvou internetových zdrojích: *Adresář muzeí a galerií ČR. Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí* [online], <https://www.cz-museums.cz/adresar/liberecky-kraj/se mily/vysoke-nad-jizerou/vlastivedne-museum-pro-vysoke-nad-jizerou-a-okoli/>; *Vysoké nad Jizerou: malebné městečko Podkrkonoší. Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí* [online], <https://info.vysokenadizerou.cz/vlastivedne-museum/>.

5 Podle: Hochová-Brožíková, Zdeňka, pozn. č. 3, s. 68. V darovaném souboru se téměř žádný z uváděných knižních pokladů nenacházel, snad až na čtyři ručně psané knihy, konkrétně: *Tägliche Andachts-Übungen, zum Gebrauch Ihro Kayserlichen Majestät der Königin zu Ungarn und Böhme* ([před 1796], dnes sign. XVI H 93); *Dobrota Boží má útěcha a má důvěra: knížka nábožná pro křesťany* / Psal Jozef Tarant učitel (1840, XVII H 67); *Příručka pro ševce* / František Blahout (1896, XVII J 69); *Modlitební kniha arcibiskupstva od ustavičného velebení Nejsvětější svátosti oltářní + Krátká správa a velmi užitečná k duchovnímu cvičení cesty křížové...* / Vypsána od Jozefa Štěpána, učitele v Benešově ([kolem 1827], XVII J 70). Tyto rukopisy byly taktéž odborně zkatalogizovány a zařazeny do fondu rukopisů Oddělení rukopisů a starých tisků NK ČR.

6 Během předávání byly k dispozici pouze excelové soupisy všech svazků, které byly předmětem daru. Tyto seznamy zahrnovaly inventární čísla a stručné bibliografické údaje sloužící k základní identifikaci a orientaci. V případě některých starých tisků, hlavně těch neúplně dochovaných, byly popisy nepřesné nebo zcela chybné a vyžadovaly novou bibliografickou identifikaci.

7 Podle legendy si měl Havlas Pavlata ochočit medvěda. V roce 1460 ho pak dovedl až do Prahy a předstoupil s ním před krále Jiřího z Poděbrad. Ten mu za odměnu dal krajinu nad řekou Jizerou, kde nový majitel založil hrad Nístějku a město Vysoké. Pavlata údajně zemřel v roce 1503 ve svých sto patnácti letech. Předtím než se tak stalo, stihl svým současníkům podat proroctví o budoucích osudech české země. Textový úryvek z něho se nachází v: Z proroctví Havlasa Pavlaty † 1503. In: *Putování s medvědem*, 2004, s. 8. Ve skutečnosti sahají počátky Vysokého nad Jizerou do přelomu 40.–50. let 14. století. Detailněji k historii města viz např. Lukáš, Václav, pozn. č. 3, s. 7–48; Kuča, Karel, *Město a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2011, s. 481–486; Hochová-Brožíková, Zdena. Bývalé „dřevěné město“ Vysoké „pod Krkonoši a nad Jizerou“. *Český lid*, 1930, Roč. 30, č. 8, s. 175–179.

knihy disponují pouze jediným přírůstkovým číslem, jiné mají hned čtyři. Nejčastěji se objevují knihy se dvěma přírůstkovými čísly. Je tak zřejmé, že v průběhu času docházelo v této inventární evidenci ke změnám, které byly nejspíše vyvolány praktickými potřebami. Kvůli nedostupným evidenčním podkladům nemáme ani jistotu, zda do NK ČR dorazil kompletní fond starých tisků ve své původní podobě nebo jen jeho torzo. Nelze také vyloučit možnost, že některé tisky nadále zůstávají ve vysokém muzeu.⁸

Obsahový a autorský rozbor darovaného souboru

Podrobnější analýza daru ukazuje, že po jazykové stránce v něm převažují knihy v češtině. Cizojazyčných (německých a latinských) knih je méně. Pokud jde o obsah, lze na darované knižní svazky aplikovat základní dělení na náboženskou a světskou literaturu, přičemž první jmenovaná je o více než polovinu početnější. Dominují v ní jazykově české barokní tisky určené širším čtenářským vrstvám. Z žánrového pohledu převládají modlitební knihy následované postilami, kancionály, christologickými sborníky a biblemi. V menším množství se vyskytují i katechismy, hagiografické a mariánské soubory. Odbornější teologické česko- i cizojazyčné práce zastupují např. překlady spisů církevních autorit, konfesní polemiky, obsáhlejší věroučné výklady, liturgika (misály) a duchovní cvičení. Světské písemnictví tvoří kroniky či historické výtahy, zábavné povídky, divadelní hry, příručky, naučné monografie, slovníky a herbář. Mezi těmito žánry se zřetelně ukazuje rozdíl mezi cizojazyčnou (hlavně německou) a českou literární tvorbou. Zatímco německé publikace se mohou vykázat tematickou pestrostí sahající od praktických činností (např. lékařství, chov ovcí, společenské hry) přes beletrii (poezie, bajky) až po skutečné vědecké obory (egyptologie, teorie a dějiny výtvarného umění), jazykově české knihy se omezují téměř výhradně na kronikářskou četbu a nenáročné povídky či divadelní hry. Do samostatné skupiny lze vyčlenit administrativní dokumenty mající podobu robotních a cechovních patentů, artikulí a sbírek legislativních dokumentů.

Autorská skladba víceméně odráží výše naznačenou charakteristiku. Převahu mají autoři náboženských spisů. V jejich čele pak stojí kapucínský mnich Martin von Cochem, a to díky dvaadvaceti exemplářům jeho *Nebekličův, Štěpných zahrad* (ca 1727–1798) a *Životů Ježíše Krista* (1746). Díla ostatních literárně činných duchovních se dochovala v mnohem nižších počtech. V „pouhých“ třech exemplářích se v darovaném celku opakují kancionálové a homiletické práce českých jezuitů Matěje Václava Šteyera a Antonína Koniáše. V jednotlivinách či maximálně duplicitách se objevují tuzemští autoři pocházející z řeholních kruhů. Jsou to jezuité Petr Linteo z Pilzenburgku, Vojtěch Šebestián Scipio-Berlička, Karel Maget, Leopold Fraydt, Jan Groh, Fabian Veselý, Leopold Fabritius, ale také příslušníci jiných řádů, jako např. františkán Marek Damascenus a theatin Karel

8 V muzeu zůstal fond dosud nezinventarizovaných knih. Ty se nahromadily v průběhu let v důsledku nedostatečně či nesystematicky vedené inventární evidence. Zaměstnanci muzea plánují jeho zpracování. Tento knižní celek by však měl zahrnovat jen novodobou literaturu z 19. a 20. století. Je ale možné, že se v něm ještě nějaké staré tisky objeví. V samotné muzejní expozici se pak knihy jako výstavní objekty vůbec nevyskytují (za tyto aktuální informace děkují kolegyni Zuzaně Kučerové). To, že muzeum ve Vysokém nad Jizerou v minulosti mohlo vlastnit více starých tisků, než je jich obsaženo v darovaném souboru, naznačuje exemplářová evidence *Knihopisu českých a slovenských tisků*. Tato naše národní retrospektivní bibliografie ve své elektronické verzi (viz *KPS – Databáze Knihopis* [online databáze], <http://www.knihopis.cz>) evidovala přes čtyřicet titulů tisků, jež by měly být dostupné ve vysokém muzeu. Po jejich porovnání s obsahem daru, exemplářovým ztotožněním a aktualizací knihopisných záznamů zbylo v databázi ještě dvacet titulů, které nejsou nikde k nalezení. Jde především o tisky z období začínajícího národního obrození. Na druhou stranu je také nutné poznamenat, že velké množství tisků původně uložených ve vysokém muzeu a nově identifikovaných až během katalogizace daru, *Knihopis* vůbec neevidoval. Tento bibliografický nástroj tedy neposkytuje vždy zcela spolehlivé údaje.

Račín. Domácí náboženskou tvorbu období baroka reprezentují také díla světských kněží Jana Josefa Božana, Václava Vojtěcha Klugara, Jana Antonína Chocholky, Pavla Josefa Axlara a dalších; české překlady spisů katolíků ze zahraničí, např. Georga Scherera, Louise de Blois, Jakuba Wujka, Wilhelma Gumppenberga, Leonharda Goffiného, Martina Pruggera, a biblické tisky, přesněji *Bible katolická* (1778–1780, tzv. *tereziánská*) či první a druhé vydání *Bible svatováclavské* (1677–1712, 1771). Evangelickému písemnictví vévodí díky svým pěti dochovaným exemplářům *Bible hallská* ve své první (1722), druhé (1745) i třetí (1766) edici. Nechybí ani žitavské tisky exulanta Václava Klejcha. Ostatní chronologicko-vývojové etapy naší literatury jsou po kvantitativní a autorské stránce dokumentovány mnohem skromněji. Humanismus má zástupce v osobě kronikáře Václava Hájka z Libočan nebo typografa Daniela Adama z Veleslavína. K nim je možné přiřadit i nejstarší tisk z celého daru, kterým je *Bible benátská* (1506). Osvícenství a národní obrození se omezují na autorsky anonymní zábavné povídky či divadelní hry spisovatelů Prokopa Šedivého a Antonína Josefa Zímy, slovník Karla Ignáce Tháma a několik překladů jazykovědce Františka Faustina Procházky, jenž tuzemského čtenáře seznamoval se spisy známých filozofů (např. sv. Augustýna či Erasma Rotterdamského). Z cizojazyčných děl a jejich autorů jmenujme alespoň antického vojevůdce Gaia Iulia Caesara, italského světce Alfonse Maria z Liguori, německého básníka Johanna Heinricha Voße a francouzského orientalistu Claude-Étienna Savaryho.

Z ryze bibliografického pohledu nenabízí dar muzea z Vysokého nad Jizerou příliš mnoho knihopisných pokladů.⁹ Vyskytují se zde spíše jen konkrétní jednotliviny, jež se ukrývají v řadě jinak běžných tisků dostupných v mnoha dalších muzejních, historických či odborných knihovnách. K titulům, které jsou podle *Knihopisu* v celorepublikovém měřítku dochovány právě jen jediným vysockým exemplářem, náleží defektní *Jedenáctero snopů Josefovi se klanějících* od Karla Mageta (1722, K05141, sign. 54 Sf 130). Ve dvou až třech dochovaných výtiscích, z nichž jeden se nacházel ve vysokém muzeu, jsou k dispozici *Quadragesimale primum seu Conciones* Fabiana Veselého (1743, K16505a, 54 Sd 155), *Vyznání srovnání apoštolského ve 12 článkách víry* Jana Antonína Chocholky (1741, K03320, 54 Sf 134) a knížky lidového čtení z přelomu 18. a 19. století *Historie o krásné kněžně Mageloně* (nedat., K03026, 54 Sf 132); *Rozmlouvání dvou mladých žen v příčině dobrého manželství* (nedat., K19270, 54 Sf 132), obojí přívazky v konvolutu. Rovněž mezi Cochemovými *Zlatými nebeskými klíči* či *Malými zlatými nebeklíči* se dá vypátrat několik vydání evidovaných pouze v dosud nepublikovaných abecedních Dodatcích ke *Knihopisu* (1769–1798, 54 Se 451, 54 Se 460, 54 Se 471, 54 Se 473). Minimálně další tři Cochemovy modlitební soubory nebyly přesně knihopisně identifikovány a lze u nich předpokládat určitou bibliografickou exkluzivitu (ca 1742–1815, 54 Se 457, 54 Se 464, 54 Se 467). Do Dodatků ke *Knihopisu* byl dodatečně zařazen titul *Písně roční, to jest Kancionálek* (nedat., 54 Sf 136), jehož neúplný výtisk není totožný s žádnou již knihopisně podchycenou edicí.

⁹ K následujícím bibliograficky významnějším tiskům byly do kulatých závorek přidány ještě další identifikační údaje. Jejich charakteristika tedy zahrnuje kromě roku vydání také současnou signaturu a většinou i odkaz na elektronickou verzi *Knihopisu* (viz pozn. č. 8).

Provenienční analýza darovaného souboru

Jestliže studium obsahu darovaného souboru poukázalo na jeho celkovou autoritou a žánrovou jednotvárnost, provedený provenienční rozbor¹⁰ zase potvrzuje jeho regionální ukotvení. Původní majitelé tisků totiž dlouhodobě pobývali ve Vysokém nad Jizerou a v jeho okolí nebo se v tomto městě alespoň narodili.¹¹ Chronologicky mladší generaci žijící v období první a druhé poloviny 20. století zastupují jak místní společensky a kulturně činní jednotlivci jako např. učitelé, duchovní, vlastivědní badatelé či živnostníci, tak i běžní obyvatelé, kteří ve svých domovech uchovávali staré knihy jako upomínku na předky. Můžeme předpokládat, že tito jedinci nepatřili ke čtenářům v úzkém slova smyslu a knižní svazky spíše vlastnili, než aby je skutečně četli a prakticky využívali, o čemž svědčí i to, že svůj osobní vztah k dané publikaci vyjádřili maximálně podpisem či stručnou vlastnickou poznámkou. Tisky se do jejich majetku dostaly jako rodinné dědictví nebo je získali během svých volnočasových či pracovních aktivit a do vysokého muzea je pak darovali z důvodu jejich cennosti nebo naopak nepotřebnosti. Určitou úlohu v rozhodování těchto mladších majitelů mohla hrát i společenská prestiž spojená s muzejním darem. Vyloučit samozřejmě nelze ani lokální patriotismus.

Mezi známější novodobé dárce a podporovatele muzea ve Vysokém nad Jizerou je možno zařadit např. Václava Šaldu (1867–1958, kulturní pracovník, amatérský vlastivědný badatel), Josefa Voborníka (1876–1955, katolický kněz, vysoký farář, regionální historik), Josefa Zajíčka (1866–1938, pedagog, hudebník, sbormistr pěveckého odboru Krakonoš a Dámské pěvecké jednoty Vlastimila), Josefa Ďoubalíka (1879–1943, pedagog, propagátor lyžování v Krkonoších), Josefa Patočku (1869–1951, pedagog, vyučoval filologii a uměleckou výchovu), Karla Farského (1885–1976, narozený v Bozkově u Semil a činný především ve Znojmě jako učitel), Jaroslava Skrbka (1888–1954, malíř, grafik a středoškolský učitel kreslení), Jiřinu Ďoubalíkovou (1923–2009, ředitelka muzea). Knižními dary přispěli také místní řemeslníci a obchodníci jako např. Josef Špika (1904?–1977?, malíř pokojů, č. p. 108), Josef Petruška (činný 1935–1954, krejčí), Josef Josífek (1901?–1971?, vedl koloniál, pekařství a sklad uhlí) i řada lidí, o nichž se nám nepodařilo nic konkrétnějšího zjistit, např. Emma Vodsedálková (činná 1934, č. p. 119), Ludmila Machytková (činná 1969), Jarmila Havlíčková (činná 1969–1971), Karla Holatová, Antonín Adámek, paní Flegrová, Martincová, Kučerová, Hásková.

Druhou skupinu vlastníků tisků naopak tvoří skuteční historičtí čtenáři žijící většinou v 19. století. Byli jimi převážně vysočtí měšťané či rolníci z blízkého venkova. Pro tyto majitele představovaly knihy předmět každodenní potřeby. Sloužily jim k náboženské

10 Pro průzkum proveniencí byly kromě přípisků v knihách využity i digitalizované vysoké matriky (konkrétně: Farní úřad římskokatolické církve Vysoké nad Jizerou: [Index N]arození] 1790–1825, 1826–1892, 1920–1945 [rukopis]. Vysoké nad Jizerou, [mezi l. 1790–1945]. 3 sv., sign. 5317, 5728, 7899) uložené ve Státním oblastním archivu v Žámsku (dnes v Hradci Králové). V nich se nám v některých případech podařilo dohledat další personálie. Biografická data lze najít i v městském periodickém zpravodaji *Větrník*. Už od jeho nejstarších čísel se v něm nachází rubrika informující o narození a úmrtí obyvatel Vysokého nad Jizerou. Výpovědní hodnotu provenienční analýzy ale snižuje fakt, že asi v padesáti tisících se vyjma novodobého muzejního exlibris a razítek žádné starší provenienční stopy neobjevují nebo se dochovaly ve stavu, ze kterého se nedá o dřívějším majiteli či dárci nic konkrétnějšího zjistit.

11 Následující charakteristika původních majitelů darovaných knih byla z praktických důvodů rozdělena na dvě chronologické skupiny: mladší (20. století) a historičtí (18.–19. století) vlastníci, a to podle doby, ve které žili. Rozřazování probíhalo na základě grafické analýzy přípisků a v nich příležitostně se vyskytujících letopočtů. Zjištěné identifikační údaje jsou uvedeny v kulatých závorkách za jmény osob. Samotné knihy však do dvou výše navržených chronologických skupin vtěsnat nelze, protože v některých případech obsahují vlastnické přípisky z obou časových rovin, to znamená, že se do knih podepsaly osoby činné jak před rokem 1900, tak i po roce 1900. Předkládaný jmenný výčet majitelů je pouze výběrový a nečiní si nároky na úplnost. Nezahrnuli jsme do něj všechna jména, ale pouze ta, která se nám podařilo přeciť nebo alespoň částečně identifikovat.

četbě, osobnímu sebevzdělání, uspokojování sběratelské vášně nebo plnily praktické funkce jednorázově či generačně využívaného poznámkového bloku a rodinné kroniky. Proto byly opatřovány rukopisnými poznámkami nebo do nich byly umísťovány hustě popsané či prázdné listy papíru, vytrhnuté části jiných tisků, grafické jednolisty, zpovědní cedulky a poutové svaté obrázky. Právě na tyto provenienční stopy je možné narazit v darovaných vysockých svazcích.

Neumělé autografní podpisy doplněné o domovní čísla popisná, údaje o povolání či pouhá bezpříznaková *lusus calami* (nahodilé kresbičky) upomínají např. na Václava Bělocha (činný 1795–1796, provazník, č. p. 178), Václava Hladíka (činný 1860–1874, provazník, č. p. 178), Josefa Fiedlera (činný 1874–1908, mlynář v Roztokách u Semil), Františku Nečáskovou (činná 1833, č. p. 44), Annu Hladíkovou-Večerníkovou (činná 1855), Jana Róna (činný 1803?), Jana Kramáře (činný 1824), Jana Hásku (činný 1827–1847, č. p. 109), Václava Procházku (činný 1828), Františka Rýdvala (činný 1828), Antonína Holmana (činný 1856–1879, č. p. 217), Vincenta Hásku (činný 1893), Františku Jandurovou, Emmu Nigrinovou, Františku Hladíkovou.

Někteří jedinci si ze svých knih udělali nekrologium. Primárně jim tedy nešlo o označení vlastního knižního majetku, ale spíše o vytvoření písemné památky upomínající na narození či skon potomků, příbuzných a nejbližších přátel, což se také odráželo ve stylizaci zapisovaného textu. Ten střídá formu holé faktografické poznámky nebo osobní výpovědi intimního vyznění. V obou typech pak většinou nechybí informace o hodině a denním datu úmrtí či narození, termínu konání pohřbu, astrologickém znamení atd. Takové přípisky lze nalézt v knižních svazcích pocházejících z vlastnictví Václava Vlka (1784?–1872, č. p. 205), Františky Kramářové (nar. 1809, č. p. 243), Josefa Vitáčka (činný 1814–1823, č. p. 128 Sklenařice), škodějovské rodiny Syrovátků (jejich přípisky pocházejí z doby ca 1820 – ca 1878) a neznámého držitele (činný 1840–1850) postily jezuity Scipia (1668, sign. 54 Sb 53).¹²

Literárně nadanější osoby přecházely rovnou k tvorbě rozsáhlejších zápisků, které zaznamenávají např. dobové živelní katastrofy, extrémy počasí, ničující požáry, ceny hospodářských plodin, pamětihodné události, lékařské postupy a recepty. Přípisky tohoto druhu se nalézají ve Scipiově postile (1695, 54 Sd 129), herbáři typografa Daniela Adama z Veleslavína (1596, 54 Sa 20) a Štejerově postile (1722, 54 Sd 144) či kancionálu (1727, 54 Sd 139). Bohužel jsou autorsky anonymní nebo je můžeme obecně přiřadit pouze k určité rodině (např. Patočkovi a Metelkovi ze Sklenařic v případě 54 Sd 144). Z konkrétních jednotlivců lze jmenovat Kristýnu Patočkovou (činná v 90. letech 19. století), která do své knihy poznamenala krátký přehled finančních dluhů a pohledávek, nebo Annu Patočkovou (činná v roce 1874), ta zase krasopisně opsala text náboženské postní písně. Josef Patočka (1780?–1849, č. p. 8) a jeho syn Antonín (nar. 1823, činný 1858–1859) byli původci německých exlibris, citátů moralistně náboženského charakteru a studijních filologických výpisků. Zda jednomu z nich můžeme připsat i autorství delší fundované „recenze“ rukopisně doplněné do jimi vlastněného česko-německého slovníku, zůstává zatím nejisté. Bylo by to překvapující zjištění, protože jedinec, jenž tento text sepsal, disponoval odbornými jazykovědnými znalostmi a projevoval své vlastenecké cítění. V tomto směru vynikají přípisky pekařského mistra Josefa

12 V případě autorsky anonymních provenienčních přípisků přidáváme do kulaté závorky kromě roku vydání i příslušnou signaturu, aby bylo možné zmiňovaný tisk s popisovanou proveniencí jednodušeji identifikovat a dohledat.

Nečáska (1777–1852) a jeho svobodného syna Vincenta (1811–1898). Hlavně starší z této dvojice byl pilným písmákem a upřímným milovníkem češtiny. Ve svém kancionálu nashromáždil poznámky různého druhu, jež zahrnují texty týkající se rodinné a regionální historie (např. nápisy na zvonech vysockého kostela sv. Kateřiny) a také opisy náboženských písní a obrozeneckých básnických skladeb opěvujících krásu českého jazyka.

Největším vysockým znalcem a sběratelem knih byl ale Josef Nigrin (1780–1850, č. p. 55). Tento pekař během svého života vytvořil sbírku čítající více než padesát titulů¹³ převážně světského zaměření. Svůj knižní majetek označoval rukopisným exlibris a kulatým razítkem se štítkem s iniciálami JN [= Josef Nigrin]. Nigrinovu provenienci vykazuje pět darovaných starých tisků. Vedle tří jazykově českých publikací (*Obroviště mariánského Atlanta* (1704); *Země dobrá to jest země česká* (1754); *Nařízení pro všechny křesťanské poddané ve věcech manželství* (1783)) k nim patří i dvousvazková latinská bible (1746–1748).¹⁴ Nepochybně však jde jen o torzo původně mnohem většího celku.

Mezi proveniencemi jsou zastoupeny i regionální korporace. Z knihovny Pěvecko-divadelní jednoty Krakonoš, což byl občanský spolek založený v roce 1882 zabývající se ochotnickým divadlem a zpěvem, se dochovaly dvě české knihy od Prokopa Šedivého *Noční můra aneb Zamilovaná strašidla* (1796) a *Živé hodiny* (1796).¹⁵ Jeden latinský misál nese provenienční stopy katolického farního úřadu sídlícího u vysockého kostela sv. Kateřiny. S touto institucí mohou být ale spojeny ještě další darované tisky. Toto konstatování se týká např. tisků předaných muzeu farářem Josefem Voborníkem (viz výše). V jejich případě můžeme uvažovat o tom, že mohly pocházet právě z farní knihovny, pokud přímo nebyly Voborníkovým soukromým majetkem. V prostředí lokální duchovní správy, ovšem ne přímo ve Vysokém nad Jizerou, se v 18. století pohybovali i katoličtí kněží Daniel Jan Metelka (1719–1785) a Serafín Antonín Herzig z Herzfeldu (1747–1827). Jimi podepsané knihy později skončily ve vysockém muzeu. Herzigův svazek má navíc exlibris konventu bosých augustiniánů u kostela sv. Václava na pražském Zderaze. Z obdobných církevních proveniencí se v darovaném celku nacházejí ještě exlibris kostela sv. Prokopa v Jablonci nad Jizerou a jezuitské rezidence v Liběšicích. Jak se ve Vysokém nad Jizerou ocitla kniha uložená dříve ve vídeňském klášteře kapucínů u kostela sv. Oldřicha, přeměněného posléze na klášter kongregace arménských katolických duchovních tzv. Mechitaristů, zůstává nevyřešenou záhadou.

13 Uváděné číslo je pouze orientační a vzniklo součtem titulů jmenovaných v: L–K, J.: V knihovně starého milovníka písma a čtení. *Český lid*, 1914, Roč. 23, č. 1, s. 21–28, případně nezmiňovaných v tomto příspěvku, ale dochovaných v darovaném muzejním souboru. Je pravděpodobné, že citovaný článek nepodává úplný obraz Nigrinovy sbírky, protože jeho neznámý autor věnoval pozornost jen těm nejzajímavějším jazykově českým knihám.

14 Dalších pět knižních svazků z původní Nigrinovy knihovny se nachází v části daru, který obsahuje tisky 19. století. Jde o zábavné, dramatické či novinové tituly převážně obrozenecké provenience, a to konkrétně: *Děvín Šebestiána Hněvkovského* (1805); *Rozličné povídky k poučení a k obveselení* vydané nákladem Václava Matěje Krameria (1808); *Historie turecká* Jana Rulíka (1809); *Týdeník aneb Císařsko-královské národní noviny* redigované Jurajem Palkovičem (1812); *Knihy všeobecných zákonů městských* (1812).

15 Dalších šest knih náležících původně do knihovny jednoty Krakonoš nebo obdobných starších spolků (např. Vlastimil) bylo identifikováno mezi darovanými publikacemi z 19. století, a to konkrétně tři spisy: *Božena* (1820), *Hadrián z Římsů* (1822), *Almanach dramatických her* (1827) Václava Klimenta Klicpery; *Na ostrově* (1888) Aloise Jirásky a dvě autorsky anonymní knihy: *Josef a bratři jeho* (1824), *Divadelní ochotník* (1876).

Závěr

Přestože darovaný soubor muzejních starých tisků nijak nevyniká po stránce obsahové ani provenienční, má pro nás určitou vypovídací hodnotu. Je možné z něj „poskládat“ nebo alespoň načrtnout dobový, bohužel ne příliš pestrý, obraz knižní kultury provinčního města v epoše zahrnující částečně 18., ale hlavně 19. a počátek 20. století. V širším kontextu můžeme jeho prostřednictvím nahlédnout i do společensko-národnostních poměrů panujících v minulosti na Vysocku. Jako překvapivé se jeví zjištění, že knižní svazky, u nichž jsme identifikovali majitele žijící v první polovině 19. století, nejspíše přežily zničující požár Vysokého nad Jizerou vypuknuvší v roce 1834. Všeobecně bychom předpokládali, že právě knihy nacházející se tehdy v měšťanských domácnostech byly touto lokální katastrofou silně postiženy a téměř všechny shořely.

Použité zdroje

ADRESÁŘ MUZEÍ A GALERIÍ ČR. *Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí* [Online]. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, © 2015. Dostupné z: <https://www.cz-museums.cz/adresar/liberecky-kraj/semily/vysoke-nad-jizerou/vlastivedne-museum-pro-vysoke-nad-jizerou-a-okoli/>. [cit. 2025-02-14].

BĚHALOVÁ, Štěpánka; PETRUŽELKOVÁ, Alena; VLASÁKOVÁ, Monika (eds.). *Průvodce knihovnami muzeí a galerií ČR = A guide to museum and gallery libraries of the Czech Republic*. Praha: Památník národního písemnictví, Metodické centrum pro knižní kulturu a literární muzea, [2022]. 223 s. ISBN 978-80-87376-95-9.

ĎOUBALÍK, Josef. Vlastivědné městské muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí. *Český lid*. 1930, roč. 30, č. 8, s. 299–303.

FARNÍ ÚŘAD ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE VYSOKÉ NAD JIZEROU: [Index N[arození] 1790–1825 [rukopis]. Vysoké nad Jizerou, [po 1790]. 79 listů, sign. 5317.

FARNÍ ÚŘAD ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE VYSOKÉ NAD JIZEROU: [Index N[arození] 1826–1892 [rukopis]. Vysoké nad Jizerou, [po 1826]. 139 listů, sign. 5728.

FARNÍ ÚŘAD ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE VYSOKÉ NAD JIZEROU: [Index N[arození] 1920–1945 [rukopis]. Vysoké nad Jizerou, [po 1920]. 37 listů, sign. 7899.

HLADÍK, M. Historie Vlastivědného muzea. *Větrník*. 1980, roč. 13, č. 4, s. 3–4.

HOCHOVÁ-BROŽÍKOVÁ, Zdena. Bývalé „dřevěné město“ Vysoké „pod Krkonoši a nad Jizerou“. *Český lid*. 1930, roč. 30, č. 8, s. 175–179.

HOCHOVÁ-BROŽÍKOVÁ, Zdena. Poznámky k založení vysockého muzea. In: *Kde se bělí Krkonoše: vzpomínkový sborník*. Vysoké nad Jizerou: Sjezdový výbor: Josef Mařatka, 1934, s. 60–71.

JAKL, Michal L. Vysoké městské muzeum. In: *Putování s medvědem: sborník k výročí 650 let města Vysokého nad Jizerou 1354–2004*. Liberec: Bor, 2004, s. 111–112. ISBN 80-86807-06-1.

KPS – Databáze Knihopis [Online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2015–. Dostupné z: <http://www.knihopis.cz>. [cit. 2025-02-14].

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 8. díl, V–Ž. Praha: Libri, 2011. 891 s. ISBN 978-80-7277-410-4.

KUČEROVÁ, Zuzana. 70 let muzea v současné budově. *Větrník: zpravodaj městského úřadu ve Vysokém nad Jizerou*. 2025, roč. 58, č. 1–2, s. 20–23.

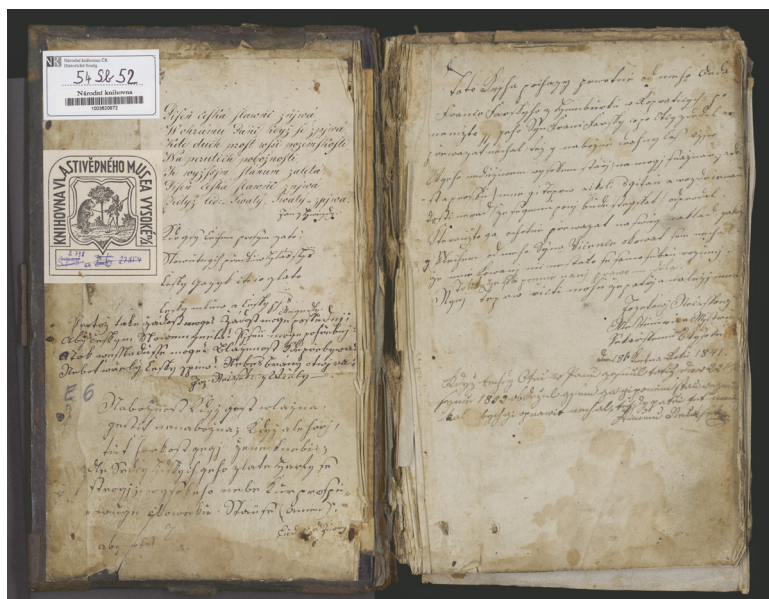
L–K, J. V knihovně starého milovníka písma a čtení: příspěvek ku charakteristice našeho lidu. *Český lid*. 1914, roč. 23, č. 1, s. 21–28.

LUKÁŠ, Václav. *Vysoké nad Jizerou: pohledy do minulosti daleké i nedávné*. Vysoké nad Jizerou: Město Vysoké nad Jizerou, 1992. 95 s.

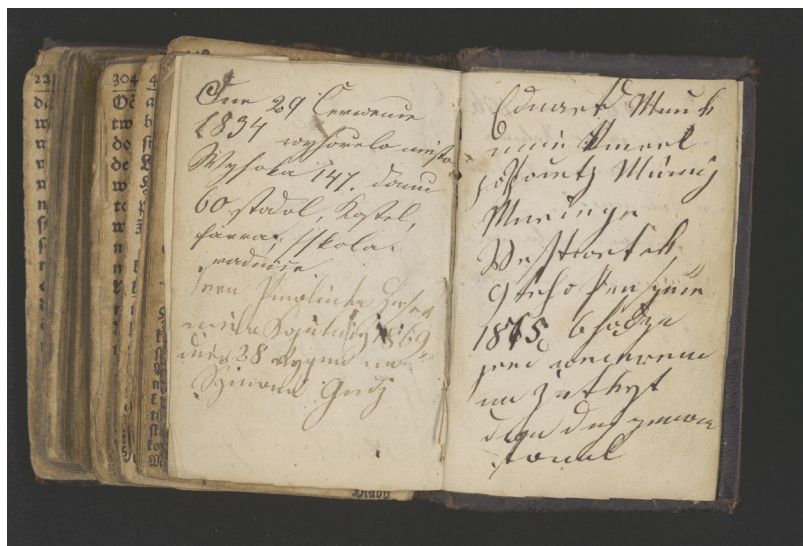
STT – Databáze prvotisků, starých tisků a map 1450–1800 [Online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2008. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/>. [cit. 2025-02-14].

VYSOKÉ NAD JIZEROU: malebné městečko Podkrkonoší. Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí [Online]. Vysoké nad Jizerou: město Vysoké nad Jizerou, Dostupné z: <https://info.vysokenadizerou.cz/vlastivodne-muzeum/>. [cit. 2025-02-14].

Z proroctví Havlasa Pavlaty † 1503. In: Putování s medvědem: sborník k výročí 650 let města Vysokého nad Jizerou 1354–2004. Liberec: Bor, 2004, s. 8. ISBN 80-86807-06-1.

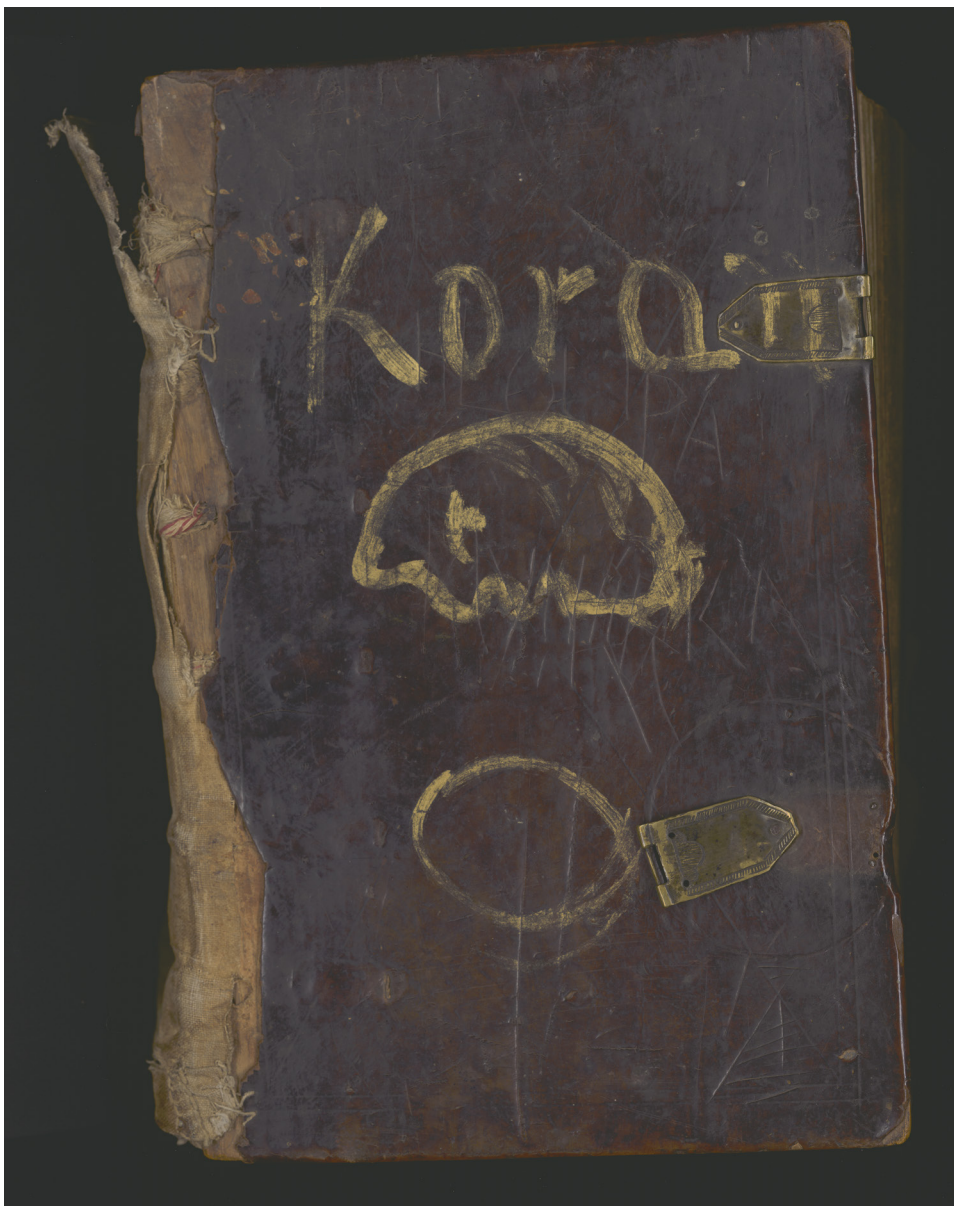
Obr. 1 Kancionál *Slavíček rajský* (NK ČR, sign. 54 Sb 52) z roku 1719 s rukopisnými přípisky na předním příděstí a před-sádce, které kromě vlastenecky laděných veršů zahrnují i podrobný zápis provenienční historie dané knihy. Ta se dědila z otce na syna a byla vysoce ceněným předmětem, k němuž si každý vlastník vytvořil silné osobní pouto.

Obr. 2 Rukopisné přípisky v blíže neznámé modlitební knize (NK ČR, sign. 54 Sf 133), kterou původně vlastnila Františka Kramářová-Hásková (nar. 2. 8. 1809). Ta si do ní kromě obvyklých záznamů rodinného charakteru zapsala i poznámku o ničivém požáru Vysokého nad Jizerou v roce 1834 (viz text vlevo nahoře), jehož musela být přímým svědkem.

Obr. 3 Začátek dedikace adresované členům mariánského bratrstva v Hradci Králové. Jedná se o první dochovaný list tisku *Jedenáctero snopů Josefovi se klanějících* (NK ČR, sign. 54 Sf 130) z roku 1722. Kniha je dnes známa jen díky tomuto jedinému neúplnému exempláři vysokého muzea.

Obr. 4 Dobová vazba (NK ČR, sign. 54 Sa 18) s dokreslenými zlatými půlměsíci a nápisem „Korán“. Svazek však ukrývá zcela odlišný náboženský text, a to konkrétně druhé vydání *Bible svatováclavské* z roku 1771. Původním majitelem knihy byl mlynář Josef Fiedler, který byl činný v Roztokách u Semil zhruba v letech 1874–1908.

MACH, David. Staré tisky Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí nyní nově v Národní knihovně ČR. *Knihovna: knihovnická revue*. 2025, roč. 36, č. 2, s. 66–77. ISSN 1801-3252.